

ЕКОНОМІКА ГАЛУЗЕЙ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

УДК 631.1:636.6

ПИТАННЯ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ПТАХІВНИЧОГО НАПРЯМКУ

О. В. Дяченко, к.е.н, доцент кафедри економіки, Сумський національний аграрний університет

У статті викладено результати дослідження динаміки розвитку птахівництва в Україні. Проаналізовано рух поголів'я, споживання продукції птахівництва, експортний потенціал тощо. Досліджено питання сучасних викликів та проблемних місць виробництва відповідної продукції. Проведено аналіз можливостей подальшого розвитку птахофабрик з урахуванням існуючого потенціалу та проблем сучасного птахівничого бізнесу.

Ключові слова. Птахівничий бізнес, агробізнес, економічна ефективність птахівництва, птахо-продуктовий підкомплекс, експорт яйцепродуктів, підлогове утримання птиці.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний стан української економіки вимагає ретельного подальшого вивчення питань підвищення ефективності діяльності підприємств. Особливо ці питання стосуються підприємств агропродовольчого комплексу України, оскільки Україна має досить сприятливі природно-кліматичні та географічні умови для розвитку сільського господарства і це та галузь, яка може залишитися єдиною стабільною і приносить прибуток, галуззю, що забезпечує продовольчу безпеку країни в умовах нестабільності геополітичної світової обстановки. Звичайно, що в умовах нестабільності економіко-політичної сфери життя кризові явища мають тенденції до загострення, навіть враховуючи намагання держави провести реформи і зміни в окремих галузях. Це провокує створення невизначеного середовища функціонування більшості підприємств аграрної сфери.

Птахівництво відіграє істотну роль в агропромисловому виробництві, а продукція птахівництва займає значну питому вагу в харчуванні населення. Проблема розвитку та підвищення ефективності галузі птахівництва на підприємствах України в даний час не втратила своєї актуальності. При сформованому рівні цін на енергоносії, корми, вітаміни, лікарські препарати, технологічне обладнання та матеріали, які близькі до світових, виробництво продуктів птахівництва стає низькорентабельним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами розвитку галузі птахівництва та забезпечення продовольчої безпеки країни займаються провідні вітчизняні науковці, такі як: В.Г. Андрійчук, Е.М. Векслер, М.Я. Дем'яненко [2], Т.М. Бойко, В.П. Бородай, Л.Я. Малюта, В.Я. Месель-Веселяк, І.Г. Кириленко, Б.А. Мельник, С.І. Михайлов, В.В. Прядко, Ю.О. Рябоконт, Ю.В. [5], Ставська Ю.В. [7], М.Ф. Шкляр, Ф.О. Ярошенко [8] та багато інших. В працях даних науковців розглядається стан галузі птахівництва та прогнозується її подальший розвиток. Проте галузь птахівництва потребує постійної уваги та аналізу тенденцій під впливом глобалізаційних змін. Просування продукції на споживчі ринки стикається із значною конкуренцією, виробництво потребує

постійного удосконалення технологій вирощування птиці, переробки продукції, впровадження сучасних стандартів якості, стратегічного планування, тощо. Тому питання вдосконалення ефективності виробництва продукції птахівництва не втрачає своєї актуальності.

Постановка завдання. Метою роботи є узагальнення теоретичних та практичних аспектів підвищення економічної ефективності підприємств птахівничого напрямку, аналіз сучасного стану організації виробництва продукції яєчного птахівництва, розробка та обґрунтування загальних рекомендацій щодо покращення стану галузі птахівництва на спеціалізованих підприємствах.

Методи дослідження. Статистичний метод (для виявлення тенденцій розвитку галузі), графічний (для наочного зображення зміни економічних явищ в динаміці), методи економічного та порівняльного аналізу тощо. Інформаційною базою наукового дослідження є: законодавчі акти та нормативні документи, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, наукові праці з питань розвитку птахівництва, періодична література, ресурси Internet а також особисті дослідження автора.

Виклад основного матеріалу дослідження. Птахівництво - одна з галузей агропромислового комплексу України, яка стрімко розвивається, досягнувши найкращих показників розвитку, які спостерігалися в 90-х роках ХХ-го століття, при цьому значно поліпшивши матеріально-технічний стан, технологію виробництва тощо. Крім того, продукція птахівництва, наповнюючи внутрішній ринок цінною і, що важливо, доступною в ціновому плані, продукцією і сировиною, має прекрасні можливості виходу на світовий ринок, забезпечуючи збільшення експорту української продукції. Підвищення ефективності птахівництва в сформованих економічних умовах є важливим питанням у розвитку сільського господарства.

Аналізуючи виробництво продукції птахівництва в Україні, можна зробити деякі попередні висновки. По-перше, можемо спостерігати загальну тенденцію до зростання виробництва даної продукції, збільшення поголів'я, збільшення та

укрупнення підприємств, що займаються виробництвом продукції птахівництва, зокрема курятиною та виробництвом курячих яєць. В Україні з року в рік зростає попит на харчові яйця. Але населення України й досі не досягло раціональних норм споживання білкової продукції, зокрема продукції птахівництва – м'яса та яєць. На початку 90-х років минулого століття розвиток галузі відзначався достатньо високим рівнем (табл. 1). У наступні 10 років спад виробництва дозволяв отримувати менше 50% продукції від показників 90-х років. Однак пізніше ситуація змінилася в позитивний бік і з початку 2000 років ми спостері-

гаємо тенденцію постійного збільшення показників ефективності виробництва продукції птахівництва, аж до недавнього часу, коли політико-економічна криза знову вдарила по виробнику. Необхідно відмітити, що виробництво м'яса птиці (в забійній вазі) у той же час скоротилося майже вдвічі, порівнюючи показники 2015 року та 1990р. Це свідчить про те, що галузь яєчного птахівництва розвивається більш динамічно, і вже досягла показників 1990 року, у той час як бройлерне птахівництво покращило показники розвитку у порівнянні із 2000 р., але не досягло колишнього рівня.

Таблиця 1

Розвиток птахівництва в Україні

Рік	Поголів'я птиці, млн. гол.	Виробництво м'яса (в забійній масі), тис. т	Виробництво яєць, млн. шт	Середня несучість 1 курки-несучки
1990	255,1	4357,8	16286,7	63
2000	126,1	1662,8	8808,6	70
2010	191,4	2059,0	17052,3	89,1
2011	203,8	2143,8	18689,8	91,7
2012	200,8	2209,6	19110,5	95,2
2013	214,1	2389,4	19614,8	91,6
2014	230,3	2359,6	19587,3	85,1
2015	213,3	2322,6	16782,9	92,7
Відношення 2015/1990, %	83,6	53,3	103	147,1

Джерело: Держстат України, власні розрахунки.

Птахівничий бізнес - складова частина єдиної системи агробізнесу, в основі якого лежить єдиний організаційно-економічний механізм функціонування, що представляє собою цілісну, відкриту соціально-господарську систему, що розвивається під впливом факторів зовнішнього (ринкової) і внутрішнього середовища, опосередкованих умовами розвитку агробізнесу, що включає сукупність багатопрофільних підприємств і організацій, що цілеспрямовано беруть участь у виробництві, заготівлі, транспортування, переробки, зберігання і реалізації кінцевого продукту галузі [1]. Зараз інтереси птахівничої галузі представляє асоціація «Союз птахівників України» [9]. Засновники - 78 птахопідприємств, які виробляють 83% м'яса бройлерів і 78% курячих яєць України. Виробнича ланка птахівничого бізнесу включає: племінні підприємства (плем. заводи, репродуктори I, II порядку), підприємства постачальники ветеринарного обслуговування (ліки, вакцини, догляд, тощо), підприємства постачальники кормів (комбікормів, БМВД тощо). Товарні птахофабрики за розміром поділяють на: птахівницькі ферми, птахогосподарства, птахофабрики, міжгосподарські підприємства, виробничі об'єднання.

Більше половини продукції птахівництва виробляється у сільськогосподарських підприємствах. Це достатньо логічно та обґрунтовано, бо птахівництво – це галузь, що сприятливо відгукується на процеси спеціалізації і концентрації виробництва і саме у промисловому виробництві досягається найбільший рівень ефективності. Тому в останні роки можемо спостерігати тенденцію до збільшення поголів'я птиці на сільсько-

господарських підприємствах, цей показник майже сягає рівня 1991 року, коли розвиток птахівництва в Україні був найкращий.

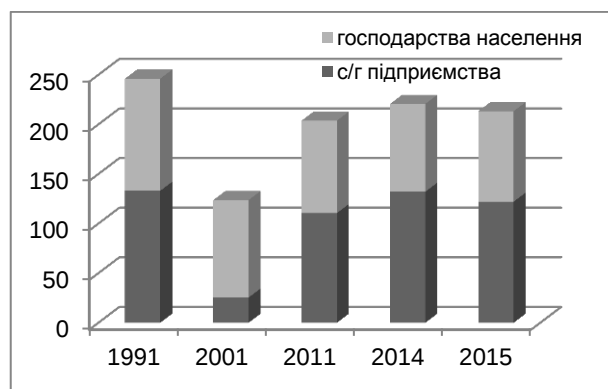

Рис. 1 Структура утримання птиці в залежності від виду господарства в Україні, тис. гол.

Джерело: Держстат України, власні розрахунки.

В останні роки на ситуацію з виробництвом продукції птахівництва в Україні негативно вплинули такі основні фактори: спад ділової активності в окремих секторах економіки України; зниження купівельної спроможності населення протягом 2013–2014 років. До стримуючих факторів розвитку птахівництва відносять і зростання виробничих витрат. Навіть за сучасних технологій вирощування тварин та птиці важко досягти бажаного економічного ефекту. Так, у птахівництві витрати галузі залежать від витрат на корми [4]. Ті, в свою чергу, від цін на зерно, білково-вітамінні та мінеральні добавки. У структурі витрат кормова складова займає до 70 %. До того ж, на сукупні витрати впливає зростання заробіт-

ної плати, подорожчання енергоресурсів, ветеринарних препаратів тощо.

Достатньо вагомий вплив, як виявилось, на розвиток птахівництва в Україні мають такі фактори, як коливання курсу національної валюти, коливання цін на товари, що імпортуються. Сьогодні багато засобів виробництва, зокрема молодняк, інкубаційне яйце, ветеринарні препарати, обладнання та інше, прив'язані до долара, а це означає, що витрати птахівництва зростатимуть, особливо це стосуватиметься середніх і невеликих птахо господарств, які не є експортерами. Ті українські компанії, що отримують валюту від експорту, не мають таких серйозних ризиків. Тож можна спрогнозувати, що виробники курячого столового яйця змушені будуть або віддавати останні гроші, щоб придбати засоби виробництва, або суттєвим чином працювати над зменшенням собівартості виробництва [3].

Наступне, що впливає на собівартість підприємств, що виробляють продукцію птахівництва – політико-економічна ситуація в Україні. Наприклад, більшість птахо господарств України завжди комплектувались молодняком птиці з кримського ДП УОППЗ ім. Фрунзе, що є репродуктором другого порядку. Однак в результаті політичних змін останніх років, підприємства змушені шукати інших партнерів, в тому числі і за кордоном: у Польщі, Німеччині, Словенії, Голландії та

ін. Зрозуміло, що рівень цін за курча за кордоном значно вище – майже 1 євро в порівнянні з 8 грн у кримського постачальника у минулому. А оскільки курс євро в Україні виріс втричі за останні роки, а далеко не всі птахогосподарства (лише найкрупніші) експортують свою продукцію, то й найменше коливання валютних курсів б'є по виробникові, збільшуючи собівартість продукції.

Підвищення тарифів також не на користь зниженню собівартості продукції. Підвищення вартості води, електроенергії, газу впливає на роботу галузі птахівництва, яка ніколи не мала сильного лобі в уряді та не була дотаційною, попри проблеми, що в ній є.

Важливим фактором отримання прибутку від виробництва курячих яєць є ціна їх реалізації. Це достатньо складно прогнозована величина, що може мати коливання як вбік збільшення, так і вбік різкого зменшення протягом року. На коливання реалізаційної ціни на яйце впливає безліч факторів: від макроекономічних, таких як стан експорту українського яйця, до цінової політики компаній – гігантів (Авангард, Овостар тощо), які в силу більшої концентрації та інтеграції виробництва можуть мати більше можливостей до скорочення собівартості, а отже і зниження реалізаційної ціни в періоди піку збору яєць. Сезонні коливання ціни на куряче яйце також мають місце на українському ринку (див. рис. 2).

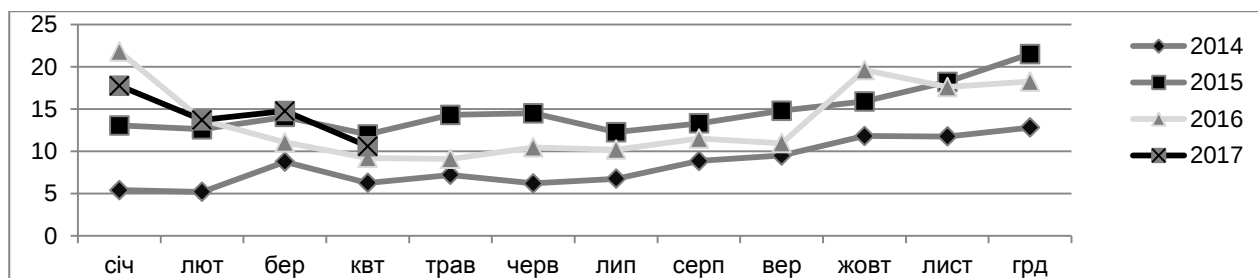

Рис. 2. Динаміка цін на яйце куряче в Україні

Джерело: Держстат України.

Заслугує на увагу експортний потенціал галузі. Відомо, що українська продукція птахівництва користується попитом в багатьох країнах Азії, Африканського континенту, Європі. Найвищим попитом м'ясо птиці користується в Іраку,

Казахстані та Нідерландах. В 2015 року експорт м'яса птиці з України становив 190 тис.т.; у 2014 році цей показник становив 175 тис.т, що на 30 тис.т більш, ніж в 2013 році.

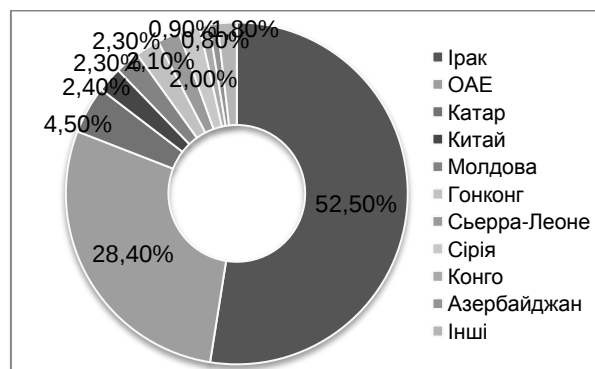
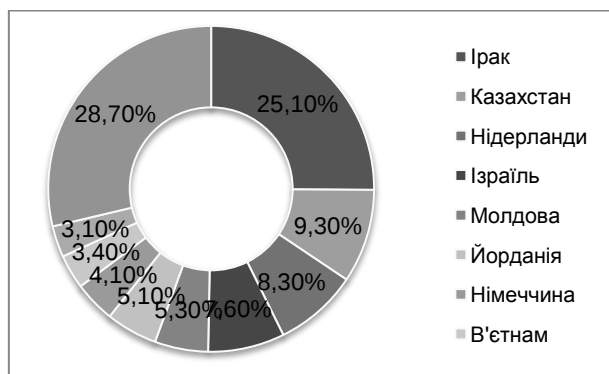

Рис.3 Основні країни – імпортери м'яса птиці (1) та свіжих пташиних яєць (2) з України.

Джерело: Держстат України

За останні роки Україна також суттєво збільшила експорт яєць. У 2015 році Україна експортувала 59291,8 т яєць у шкаралупі - свіжих, консервованих або варених, а також 3312,7 т продуктів переробки яєць - маються на увазі яйця без шкаралупи, яєчні жовтки свіжі або сушені. Це відповідно на 5% і 2% більше, ніж в 2014 році. Приємно відмітити, що останнім часом Україна розвиває напрямок переробки яєць з наступним експортом готових яєць-продуктів, що є досить позитивною тенденцією.

Основними країнами-імпортерами свіжих яєць з України були: Ірак (28277,3 т), Об'єднані Арабські Емірати (19178,5 т), Молдова (2231,6 т). За два місяці 2016 року на зарубіжні ринки було вивезено 5252 т свіжих яєць і 603 т продуктів переробки. Основними країнами, куди здійснюється експорт яєць-продуктів це країни Близького Сходу. Також розширилися взаємозв'язки з цього приводу із країнами африканського континенту. Україна також отримала квоту на експорт яєць та яєчних продуктів до Європейського союзу. На сьогоднішній день у нас атестовано 2 підприємства які займаються яйцепереробкою, це ТОВ «Імперово Фудс» і ГК «Овостар Юніон», в 2014 році вони ще не експортували по квоті, в 2015 р. вже здійснювали поставки в Європейський союз. Також в 2016 році Україна отримала право експортувати яйця класу «А», тобто яйця, що відносяться до споживчих, але на сьогодні ми не маємо жодного підприємства, яке атестовано. Зараз деякі компанії займаються модернізацією виробничих потужностей для того, щоб отримати це право експорту.

Існують певні загрози експорту курячого яйця, який може скорочуватись внаслідок поганої епідеміологічної ситуації в окремих районах України. У 2015 році було вироблено 16,8 млрд штук яєць. З них на експорт було відправлено близько 1 млрд штук. Але внаслідок епідеміологічної ситуації в Україні з птишиного грипу призвело до відмови деяких країн – експортерів закупати куряче яйце від вітчизняних товаровиробників. Так, в січні 2016 року Міністерство сільського господарства Ізраїлю зупинило імпорту яєць з України.

Також був втрачений ринок Іраку, на який припадало майже 50% зовнішніх поставок в 2015 році. Причиною стало загострення конфлікту і проблема з перетином турецько-іракського кордону. Після втрати експорту весь обсяг надійшов на українські прилавки. Скорочення експорту збільшує пропозицію на внутрішньому ринку.

Спосіб уберегтись від надлишку яєць – це їх переробка в яєчний порошок, у якого більш тривалий термін зберігання. Але, потужностей з переробки недостатньо, щоб впоратися з усім обсягом виробництва яєць. Враховуючи, що собівартість виробництва яйця зросла в останні роки (особливо це стосується невеликих птахфаб-

рик), а рентабельність різко впала, посилення пропозиції яйця на внутрішньому ринку та падіння ціни на яйце може сприяти подальшому зниженню економічної ефективності виробництва яєць в невеликих підприємствах, що не мають можливостей до різкої диверсифікації виробництва.

Питання підвищення економічної ефективності птахопродуктового підкомплексу багато в чому лежить у площині створення сприятливої економічної ситуації, а саме: оздоровлення макроекономічної ситуації, в першу чергу підвищення платоспроможного попиту населення; підтримання паритетності економічних відносин підприємств птахопродуктового підкомплексу з економічними партнерами; покращання функціонування та прозорості фінансово-кредитної системи, формування фондів пільгового кредитування для виробничих цілей (особливо це стосується невеликих підприємств, фермерів тощо); обмеження цін на енергоресурси, захист вітчизняних товаровиробників на внутрішньому ринку; фінансове та організаційне сприяння прискореному розвитку інфраструктури ринку; створення системи повноцінної і достовірної інформації, організації консультаційних центрів, дорадчої служби [6, 8].

Аналіз можливостей птахівничого підприємства щодо підвищення ефективності виробництва в умовах нестабільної економічної системи може проводитись, наприклад, матричними методами (у т.ч. SWOT-аналіз), математичними, експертними тощо. Дослідженням встановлені переваги та недоліки підприємств птахівничого напрямку Сумської області, що відносять до категорії птахоферм, птахофабрик (розмір підприємств до 100 000 голів).

Невеликий розмір підприємства - робить його більш маневреним, гнучким. Якщо трапляється криза, або умови ринку стають менш сприятливими, підприємство лабільне, має змогу швидше реалізувати залишки товару, змінити розмір, позбуваючись надмірного поголів'я. Це все дозволяє мінімізувати втрати підприємства, у той час як для великого підприємства ці втрати можуть бути більш глобальними і привести навіть до банкрутства. Разом з тим, це є як перевагою, так і недоліком в тому контексті, що адміністративні та загальновиробничі витрати в розрахунку на одиницю продукції набагато вище, ніж могли б бути у разі підвищення розміру підприємства.

Кліткове обладнання, що використовується на більшості птахофабрик України може стати морально застарілим в умовах асоційованого членства із країнами ЄС, в більшості яких останнім часом запроваджується утримання птиці не в клітках, а на підлозі. Це обумовлює специфічні вимоги до якості готової продукції (яйця). Підлогове утримання потребує набагато більших площ під пташники, іншого обладнання, знання і практичних навичок персоналу.

Разом з тим існують певні серйозні загрози діяльності підприємств. Перш за все, це зовнішні чинники: економічна ситуація в країні, яка впливає на купівельну спроможність покупців, рівень ціни на яйце, на ставку кредитування та можливість отримати кредит. Інфляційні процеси роблять виробництво невизначеним в контексті можливості отримання прибутку – валютні коливання можуть спровокувати непрогнозовану зміну вартості складових комбікорму для птиці, а отже і вартість виробництва самого яйця значно зростає.

Загрозою для підприємства є і підвищення конкуренції з боку великих підприємств та з боку підприємств з країн-членів ЄС. Загроза полягає у тому, що собівартість продукції в інтегрованих об'єднаннях може бути об'єктивно меншою, ніж на невеликих птахофабриках та птахофермах. Також підприємства, що мають великі обсяги готової продукції, мають кращі можливості та доступ до мереж супермаркетів та вихід на світовий ринок.

Достатньо серйозна загроза для птахофа-

брики – захворювання поголів'я, що може призвести до падіння несучості та навіть до загибелі птиці. Деякі інфекційні хвороби передбачають обмеження на реалізацію продукції птахівництва. Карантинні обмеження можуть стосуватися навіть підприємств, що не мають цих захворювань, але знаходяться в регіоні напруженої епідеміологічної ситуації.

Висновки. Аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, що створюють умови функціонування аграрних підприємств птахівничого напрямку, дозволяє зробити певні висновки: кризові явища в економіці країни, падіння платоспроможного попиту населення та інші чинники провокують зниження прибутковості досліджуваних підприємств. Але разом з тим, аналіз дозволяє винайти стратегії подальшого розвитку підприємства, використовуючи можливості, що є у виробника, надаючи увагу зміцненню слабких позицій, передбачити можливі події несприятливої зовнішньої середовища та оцінити доцільність продовження даного бізнесу за несприятливих внутрішніх і зовнішніх умов.

Список використаної літератури:

1. Афанасьєв М. В., Плоха О.Б. Економіка підприємства. — Х.: ВД "Інжек", 2007. — 320с.
2. Дем'яненко М.Я. Проблемні питання державної політики фінансової підтримки сільського господарства. / М.Я. Дем'яненко // Економіка АПК. — 2011р. - №7. - С. 67-72.
3. Колос Н. Від здібностей – за потребою // «Наше птахівництво» № 3 (33), - травень 2014р., - С. 6-9.
4. Колос Н. Під знаком модернізації // «Наше птахівництво» №2 (32), - березень 2014р., - С. 6 – 8.
5. Рябоконь Ю. О. Наукове забезпечення галузі птахівництва / Ю. О. Рябоконь // Вісник аграрної науки. — 2006. - № 3-4. — С. 124-126.
6. Свиноус І. В. Економічні проблеми розвитку птахівництва України / І. В. Свиноус, О. Ф. Кирилюк // Сучасне птахівництво. — 2009. - № 6-7. — С. 3-8.
7. Ставська Ю.В. Розвиток галузі птахівництва в умовах глобалізації / Ю.В. Ставська // Економічні науки. Сер.: Економіка та менеджмент. — 2012. — Вип. 9(2). — С. 475 – 482.
8. Ярошенко Ф. О. Підвищення ефективності галузі птахівництва на базі інновацій / Ф.О. Ярошенко // Економіка АПК. — 2003. — № 11. — С. 16—19.
9. <http://www.poultryukraine.com/>
10. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Дяченко О.В. Вопрос современного развития аграрных предприятий птицеводческого направления

В статье изложены результаты исследования динамики развития птицеводства в Украине. Проанализированы движение поголовья, потребление продукции птицеводства, экспортный потенциал и т.д. Исследованы вопросы современных вызовов и проблемных мест производства соответствующей продукции. Проведен анализ возможностей дальнейшего развития птицефабрик с учетом существующего потенциала и проблем современного птицеводческого бизнеса.

Ключевые слова. Птицеводческий бизнес, агробизнес, экономическая эффективность птицеводства, птице-продуктовый подкомплекс, экспорт яйцепродуктов, напольное содержание птицы.

Dyachenko O.V. Contemporary Issues Of Agricultural Enterprises Poultry Direction

The article contains the results of a study of the dynamics of poultry development in Ukraine. The movement of livestock, the consumption of poultry products, export potential, etc. have been analyzed. The questions of modern challenges and problem areas for the production of the corresponding products are studied. There was made an analysis of the possibilities for further development of poultry farms, taking into account the existing potential and problems of modern poultry business.

Keywords. Poultry business, agribusiness, economic efficiency of poultry, poultry-food subcomplex, export of egg products, outdoor poultry.

Дата надходження до редакції: 5.02.2017

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.